

OILA MUSTAXKAMLIGINI OSHIRISHDA OILANING IJTIMOIY FUNKSIYALARINING AXAMIYATI

¹Sotipova Iroda Sharifovna,

²Vaisova Nargiza Ochilovna

“Texnologik ta’lim” yo’nalishi talabalari. UrDPI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7482861>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2022

Accepted: 24th December 2022

Online: 25th December 2022

KEY WORDS

Oilaviy munosabatlar, rekreativ, reprodaktiv, ijtimoiy, felisitologik, muhi, tarbiya.

Kirish. Har bir oila ijtimoiy tizim struktura sifatida jamiyat oldida ma’lum bir funksiyalarni bajaradi. Oilaning ijtimoiy funksiyalar haqida gapirganda, bir tomonda jamiyatning oilaga ta’siri, ikkinchi tomondan esa umumiy ijtimoiy tizimda oilaning o’rnini, oilaning hal qiladigan ijtimoiy funksiyalarini hisobga olish lozim. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida hozirgi zamon oilasining asosiy funksiyalari qatorida quydagilarni sanab o’tish mumkin. Iqtisodiy reprodaktiv, tarbiyaviy, kommunikativ, regulativ, felitsitologik kabilar. Oilaning iqtisodiy funksiyasi, eng asosiy funksiyalardan biri hisoblanadi. Oila iqtisod byudjet daromadni rejali sarvlash, kundalik xarajatga zarur buyumlarga pul ajratish bir necha yildan so’ng olinadigan narsalarga mablag’ yig’ish, tejab ro’zg’or yuritish, er-xotinning tajriba malakaga ega bo’lishlariga bog’liq. SHuningdek, oilada o’sayotgan bola ham mana shu malaka va ko’nikmalarga ega bo’lib borish zarurligini unitmagan holda bolaga iqtisodiy masalalarni hal etish o’rgata borishi lozim. Oila o’zining shu

ABSTRACT

Ushbu maqolada Oila mustaxkamligini oshirishda oilaning ijtimoiy funksiyalarining axamiyati o’rganilgan.

funksiyasi tufayli jamiyatga, davlatga katta foyda keltirgan[1].

Muammoning o’rganilganlik darajasi.

Oila psixologiyasiga oid ilmiy adabiyotlarda oilaning quyidagi **funksiyalari** – jamiyat oldidagi vazifalari farqlanadi:

Oilaning reprodaktiv funksiyasi – jamiyatning biologik uzluksizligini ta’minlash, bolalarni dunyoga keltirish funksiyasidir. Oila faqatgina yangi avlodni boshlab yashab kelayotgan ilmiy va madaniy yutuqlari bilan tanishtirish, ularning salomatligini saqlab turishdan ham iboratdir. Oilaning jamiyat oldidagi reprodaktiv funksiyasi va uning bajarilishi deyilganda aholi sonining qayta tiklanishi uchun har bir oilada nechta farzand bo’lishini nazarda tutadi. Reprodaktiv funksiyaga ko’ra har bir oilaga 2-6 ta farzand to’g’ri kelishi kerak.

Oilaning tarbiyaviy funksiyasi – tarbiyalash eng muhim ahamiyatga ega bo’lgan funksiyasidir. Bolalarning aqliy, jismoniy, ahloqiy, estetik, tarbiyasiga oilada asos solinadi. Mustaqillikka erishganimizdan so’ng milliy

qadriyatlarimizning tiklanishi va xalqimiz azaldan saqlab kelayotgan milliy urf-odatlarimiz bu borada katta ahamiyatga ega. Bola tarbiyasida ota-onadan tashqari, buvi-buva, qarindosh-urug', mahallaning ham ta'siri bor. Jamiyatning komil fuqarosini shakllantirish oilaning asosiy funksiyasi.

Oilaning kommunikativ funksiyasi – bu oila a'zolarining o'zaro muloqot va zero turmushga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi. Psixologik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, turli ijtimoiy orientatsiyalar, ustanovkalar, xissiy madaniyat, odamning ahloqiy, ma'naviy va psixologik salomatligi-oiladagi o'zaro, ichki muloqot xarakteri, oiladagi katta a'zolarining muloqotda psixologik ustanovkalarni namoyon qilishlari, oiladagi ahloqiy-psixologik iqlimga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Bu o'rinda o'zbek oilasining o'ziga xos xususiyati: ko'p avlodlilik, ko'p farzandlilik kabilar. Bunday oilalar a'zolari o'rtasida muloqotning kamligi bir-biriga e'tiborning pasayishi, hattoki o'zaro munosabatlarning yomonlashuvi natijasida stress, kabi noxush holatlar kelib chiqmoqda. Buning uchun shart-sharoitlar yaratish, psixologik maslaxatxonalar faoliyatini yo'lga qo'yish, treninglar tashkil etish kerak.[2.65]

Oilaning rekreativ funksiyasi-o'zaro jismoniy, moddiy, ma'naviy va psixologik yordam ko'rsatish bir-birining salomatligini mustahkamlash oila a'zolari dam olishni tashkil etish funksiyasidir. Bo'sh vaqt jamiyatning oilaviy dam olish turizm va kagor oilaviy tadbirlar doirasi kengayib bormoqda.

Oilaning felitsiotologik funksiyasi-hozirgi zamon oilasining toboro ahamiyati ortib borayotgan funksiyalardir. Italyancha "felitsite"-baxt ma'nosidir. SHaxsiy baxtga

erishishga intilish oliaviy munosabatlar tizimida ko'p jihatdan hal qiluvchi bo'lib bormoqda. Oilada er-xotinning bir-biri to'liq tushunishi-ularning o'zlarini baxtli xis qilishlarini ta'minlaydi. SHuningdek, o'zidagi mavjud tabiiy ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish, jamiyat va oila doirasida sarflash ham insonga o'zini baxtli xis qilish imkonini beradi.

Oilaning regulyativ funksiyasi-oilalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni boshqarish, tuzilishi, shuningdek birlamchi ijtimoiy nazoratni, oilada ustunlik va obro'ni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Boshqaruv funksiyasi asosan axloqiy me'yorlar, oila a'zolarining shaxsiy obro'si va ota-onalarining bolalarga nisbatan bo'lgan munosabatlaridagi obro'si kabilar yordamida amalga oshiriladi.

Oilaning relaksatsiya funksiyasi-bu oila a'zolarining jinsiy, emotsional faoliyatini, ruhiy – jismoniy quvvatini, mehnat qobilyatini qayta tiklash demakdir. Fan-texnik taraqqiyotining hozirgi bosqichida, kuchli zo'riqish bilan ishlagan xodim, ishchi bor imkoniyatini safarbar qilib, butun vujudi bilan ishlashi jismoniy, ruhiy toliqishga olib keladi. Bularni barchasini oiladagi-tinch-totuvlik, mehr-oqibat, ijobiy psixologik iqlim yordamida bartaraf etiladi. Oilaning **hissiy-emotsional** funksiyasi – bu uning o'z a'zolari o'rtasida muayyan iliq munosabatlarni saqlash, ular o'rtasida mehr-oqibat, o'zaro g'amxo'rlik, bir-birini qo'llab-quvvatlash, sevish, sevilish kabi qobiliyatini namoyon etishidir. Bu oila uchun juda muhim bo'lib, insonning ruhiy salomatligi aynan shu vazifani qanday bajarayotganligiga bog'liqdir. Oilaning ma'naviy-psixologik muhiti sog'lom deganda, aslida ana shu a'zolar o'rtasidagi ilqlik, samimiyat, o'zaro bag'rikenglikning

mavjudligi, mehr-oqibat kabi insoniy hissiyotlarning ijobiyliги tushuniladi.

Jismoniy quvvatni ta'minlash funksiyasi – oila a'zolarining jismonan sog', tetik va o'zini yaxshi his qilishlarini ta'minlashga bog'liq bo'lgan sharoitlarni nazarda tutadi, masalan, har birimiz oilada boshpanamizga egamiz, bundan tashqari, mana shu o'z hududimizda, ya'ni, xonadonimizda dam olish, yaxshi sifatli, to'yimli taomlardan bahramand bo'lish, ijod qilish va o'qishimiz uchun zarur, qulay imkoniyatlarga ega bo'lishimiz shart. Zero, agar shulardan birortasi ta'minlanmagan bo'lsa, bunday oila o'zini baxtli deb hisoblay olmaydi va qator noqulayliklarni his qiladi. Masalan, uysiz, boshpanasiz qolgan odamlarning nafaqat ruhiy, balki jismoniy azoblarga duchor bo'lganliklarini tasdiqlovchi psixologik tadqiqotlar mavjud.

Ma'naviy muloqotni ta'minlash funksiyasi – odamning o'z nasl-nasabi, ma'naviy-madaniy an'analari bo'lishiga intilishidan kelib chiqadi, har bir shaxs o'zini kimning avlodi, qanday an'analarning vorisi ekanligidan cheksiz faxrlanadi, u qanday oila bo'lishidan qat'iy nazar, albatta, o'z a'zolarini muayyan yaxshi urf-odatlar, muomala maromlari doirasida birlashtirishga qodir bo'lgandagina mustahkam va baxtiyor bo'ladi. YAngi tug'ilgan farzand teta-poya qilib yura boshlagan onlardanoq oilaning kattalari uni erkalatishlar orqali shirin muomalaga o'rgatadi, kattalarga xurmat, kichiklarka g'amxo'rlik, izzat tushunchalari xam oilada tarbiyalanadi. SHu funksiyani ado eta olmagan oilada hamisha ko'ngilxiraliklar, janjal, ziddiyatlar bo'lishi ehtimoli kattadir.

Jinsiy-hirsiy muloqot funksiyasi – er va xotin o'rtasidagi ikkalasigagina taalluqli bo'lgan seksual ehtiyojlarni qondirish, shu orqali avlodlar bardavomligini

ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu funksiyaning bajarilishi er-xotin munosabatlariga bevosita ta'sir qiladi, ularning bir-birlariga vafo-sadoqatda bo'lishlarini, salomatliklari va to'g'ri turmush tarzini barqaror etishlariga xizmat qiladi.

Baxt va tinchlik-xotirjamlikni barqarorlashtirish funksiyasi ham o'ta muhim bo'lib, aynan oila har bir a'zosining muammolarini echish, uni tashqi turli ta'sirotlardan himoyalash, kerak bo'lsa, unda himoya immunitetini shakllantirishga yordam beradi. O'zbeklarda "O'z uyim – o'lan to'shagim" degan ibora bor, har kim o'z uyida chinakam xotirjam bo'lishi mumkin. Uzoq safarlarda, yuksak servis mavjud mehmonxonalarda dam olib kelgach, o'z uyida, oyog'ini uzatib, "shukur" deyishi uning eng katta baxtidir. SHu nuqtai nazardan farzandlarning ham sog'omon katta bo'lishi, ular ongini turli tashqi ta'sirotlardan, yot g'oyalardan himoya qilishda ham oilaning roli benazirdir. Oila tinch va xavfsiz bo'lsa, demak, jamiyat ham, davlat ham tinch va undagi osoyishtalik barqaror bo'ladi[2.87].

Reproduktiv funksiya – bu oilaning nafaqat avlodlar, vorislarni yaratishga aloqador vazifasi, balki, shu orqali ota va ona bo'lishdek baxtga muyassar bo'lish, davlatning esa tub aholi sonini muayyan miqdorda ushlab turishiga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, o'zbeklarda nikohning dastlabki onlaridanoq, "uvali-juvali bo'linglar, qo'sha qaringlar" deb duo qilinadi va kelinchakning homilador bo'lishi intiqlik bilan kutiladi. CHunki aynan shu omil yosh oilaning mustahkamligida katta ahamiyatga molik bo'ladi. "Farzandli oila" tushunchasi oila psixologiyasida ham, oila sotsiologiyasida ham muhim bo'lib, u oilada turmush

tarzining deyarli barcha jabhalaridagi ko'rsatkichlarning mezonidir. CHunonchi, o'zbeklarda "Bolali uy – bozor, bolasiz uy – mozor" degan naklning ma'nosi ham farzand tug'ilgan uyga farishtalar yog'iladi, yaxshilik va xursandchiliklar, to'ylar uchun yo'l ochiladi, demakdir.

Oila sotsiologiyasi va demografiyasida oiladagi farzandlar soniga ko'ra guruhlarga bo'linadi. Masalan, ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan "kam sonli oila" – bu 1-2 nafar bola bor oiladir. Bu raqam umuman demografik jihatdan baholansa, aholining o'sishi va tabiiy yo'qotishlarning urnini qoplash uchun kamdir. Sotsiolog A.Antonovning fikricha (2005), jamiyatda aholi balansini saqlash uchun o'rtacha farzandlar soni 2,5 nafardan kam bo'lmasligi lozim. YOki jami oilalarning to'rtidan biri ikkita, uchdan biri uchta, 14 % – befarzand yoki yolg'iz, 7 %i ko'p bolali, ya'ni beshtagacha bolasi bor oilalardan iborat bo'lsa, avlodlar vorisligi ta'minlanadi. Lekin Rossiya misolida bu masalaga e'tibor beriladigan bo'lsa, aholining reproduktiv o'sishida jiddiy pastlashish kuzatilmoqda. U erda jami oilalar nisbatida kam bolalilar, ya'ni, 1ta yoki 2ta bolaga ega bo'lgan oilalar soni keskin oshib, bugun ularning ulushi 95 %ni tashkil etmoqda. Xalqaro YUNISEF tashkilotining 2004 yili e'lon qilgan monitoringi natijalariga ko'ra, Evropa mamlakatlarida ham Markaziy Osiyo davlatlarida ham tug'ilishning kamayishi holatlari kuzatilmoqda.

Rossiyada ko'p farzandli oilalar ulushi 1%ni ham tashkil etmagani holda, o'rtacha miqdorda bolalarga ega oilalar soni 5% gachani tashkil etadi.¹ SHuni ta'kidlash

joizki, bizda ham ko'p farzandli oilalar soni yil sayin kamayib bormoqda.

Tarbiya va nazorat funksiyasi – ota-onalarni zurriyodlarini qobil va aqlli, imon-e'tiqodli, sog'-salomat voyaga etishini ta'minlashlariga bog'liq. CHunki, oila – nafaqat er va xotinni, ularning maqomlaridan kelib chiqib tarbiyalaydi, balki yosh avlodni ham oilasi, ota-onasiga munosib insonlar bo'lib etishishlari, jamiyatga foydasi tegishi uchun qayg'uradi. O'zbek oilasida avlodlardan meros bo'lib qolgan tarbiya mezonlari va an'analari mavjudki, ularning hayotiyliigi va bardavomligi bois jamiyatda qadr topgan barchasida yosh avlod tarbiyasi masalasi etakchi hisoblangan udumlar va urf-odatlar hamon saqlanmoqda[3.54].

Xususiy mulkka ega bo'lish va avlodga meros qilib qoldirish vazifasi ham muhim bo'lib, u har bir oilaning o'z jamg'armasi bo'lishini taqazo etadi, shuning uchun ham "Er-xotin – qo'sh ho'kiz" bo'lib, tinmay mehnat qiladi, orttirganiga to'y va oilaviy tadbirlar o'tkazadi, uy-joy, tomorqalarni farzandlariga meros sifatida qoldiradi. Bu ham oila mustahkamligiga, ota-onalarning obro'-martabasiga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi tashabbusi hamda hukumatimizning qo'llab-quvvatlashi bilan oilaviy biznes, xotin-qizlar kichik va o'rta biznesini rivojlantirish, ayollar tadbirkorligi uchun banklardan imtiyozli kreditlar berish siyosati izchil amalga oshirilishi tufayli ayollarning oila byudjetiga qo'shayotgan hissasi ham ortib bormoqda. Buning natijasida farzandlarda ham tadbirkorlik xislatlari o'sishiga real imkoniyatlar yaratilmoqda. O'tkazilgan tadqiqotlarning natijalariga ko'ra, onasi tadbirkor bo'lgan qizlarda ilk yoshlikdanoq

¹Социология семьи: Учебник / Под ред проф. А.И. Антонова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2005. – С. 59.

boshqaruv va liderlik sifatlari, tadbirkorlik ko'nikmalari shakllanib borar ekan.

Xulosa. Yuqoridagi funksiyalarning muvaffaqiyatli bajarilishi har qanday oila uchun oila baxtini ta'minlovchi mezon hisoblanadi. SHuni ham nazarda tutish kerakki, oila jamiyatning bir bo'lagi uning asosiy yacheykasidir. SHuning uchun oilaning o'z funksiyalarini muvaffaqiyatli bajarilishi nafaqat uning ichki holatiga, jamiyatning ijtimoiy, ijtimoiy sog'lomligiga ham ta'sir etadi. SHunday ekan jamiyatni sog'lomlashtirish uchun eng avvalo oilaviy munosabatlarni yo'lga qo'yish, oilaning

faqat ichki muammolarinigina emas, balki umumijtimoiy muammolarni ham xalq qilishga xissa qo'shishni ta'minlash lozim.

Yuqorida ta'kidlangan vazifalar ijtimoiy-iqtisodiy tuzumning xarakteriga ko'ra o'zgarishi, biri dolzarb, biri esa kamroq ahamiyatli bo'lib qolishi mumkin. Lekin har bir oila a'zosining shu vazifalarga psixologik jihatdan tayyorligi – ularning inson sifatida o'zini baxtli his qilishini, oilasining mustahkam bo'lishi, farzandlarining komil bo'lib etishishlarini ta'minlaydi.

References:

1. Mirziyoev. SH.M. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. - T.: "O'zbekiston", 2016. - 56 b.
2. Shaumarov G.B. Oila psixologiyasi./ Akademik litsey va kasb-xunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma.- T.: Sharq.- 2000.
3. Nishanova Z.T. Yoshlarning mustaqil fikrlash xaqidagi qarashlarining psixologik taxlili. Pedagogika va psixologiya fanlari soxasidagi ilmiy ishlar tanlovi g'oliblarining maqolalar to'plami. -T.: Uz PFITI.- 1999.